

Immersos encara en el marc del seu cinquantenari, el tema, inesgotable, de la guerra civil espanyola retorna avui a les pàgines centrals de la Revista. Sis treballs pensats per a l'àmbit general de les nostres comarques o centrats en una població concreta ens acosten aspectes fonamentals i importants de la vida quotidiana a la reraguarda republicana.

Les manifestacions escrites a favor d'una moral revolucionària i de guerra, el problema gravíssim dels proveïments, el drama perllongat dels amagats a la muntanya, les hores de servei i de lleure d'una bateria destacada a la Costa Brava, l'evolució de la indústria olotina dels sants i l'activitat cultural vista des d'una biblioteca constitueixen aquest conjunt variat d'articles que no solament complementa el dossier que ja vam dedicar a la guerra en el número 116 (maig-juny, 1986) sinó que ajuda a fer conèixer un dels aspectes del conflicte bèl·lic que menys atenció ha merescut en la llarga bibliografia que li ha estat dedicada.

Per una moral nova

JOSEP CLARA

Els responsables parroquials de l'Església catòlica, en llurs informes sobre la moralitat de les poblacions acostumaven a assenyalar, al costat de la blasfèmia i la pràctica del treball els dies festius, aquests altres vicis com a dominants: el joc, la beguda, el ball i, en els nuclis urbans, la prostitució. Així ho trobem escrit i repetit en nombrosos papers eclesiàstics, confeccionats sobretot arran de les visites pastorals.

Inspirada per uns altres principis, la lluita contra alguns d'aquests mateixos vicis o disbauxes va prendre, en el marc de la guerra civil, una altra dimensió a mans dels homes que formaven en els rengles dels partits i les organitzacions sindicals defensores d'un ordre social nou, i que aspiraven a anar més enllà de les transformacions polítiques o econòmiques.

En efecte, en el procés revolu-

cionari que Catalunya va viure després de la derrota de l'alçament militar i de la dreta espanyolista, la necessitat d'una moral nova, entre revolucionària i de guerra, va inspirar iniciatives insòlites, carregades moltes vegades de grans dosis d'austeritat i utopia, de purisme i ingenuïtat.

Les crides contra el ball, el joc, la prostitució, i en general contra la frivolitat a la reraguarda, eren l'expressió d'un combat contra l'ordre burgès, considerat com a embrutidor de la naturalesa humana, de la bondat natural, i responien també a les necessitats d'un moment excepcional.

La historiografia de la vida quotidiana ¹ ja ha posat en relleu alguna d'aquestes empreses. Per la nostra banda, un breu recorregut per la premsa de les comarques gironines que era portaveu de les organitzacions que treballaven per al nou ordre de coses (CNT-FAI, POUM, UGT-PSUC) ens permetrà de precisar la formulació de les condemnes i les aspiracions d'uns col·lectius importants que estaven implicats en una batalla doble: la

lluita contra el feixisme i la transformació de la societat.

Contra el ball

La condemna del ball és una constant que es repeteix en els periòdics anarquistes i socialistes, de vegades amb un to molt dur i contundent.

El portaveu dels anarquistes de la Cerdanya anava directe al gra per trobar els motius de la condemna: "*Parece ser que hay en Puigcerdá, multitud de jóvenes los cuales reclaman para que se les deje bailar los domingos(...) Lo que no me explico es que en los momentos en que vivimos, cuando las 24 horas son pocas para dedicar esfuerzos a ganar la guerra y a hacer triunfar la Revolución, haya en cambio jóvenes que no sepan en qué emplear el tiempo, y como supremo recurso, quieran emplearlo danzando*" ².

L'òrgan del PSUC-UGT a la ciutat de Girona blasmava també els balls que se celebraven a la piscina de la Devesa les tardes dels dies

Milicianes al front d'Aragó. La dona lluita al costat de l'home i per les mateixes raons.

feiners, "com també alguna que altra vetlla", i després de qualificar l'espectacle de "vergonyós, per no dir denigrant", s'adreçava a les dones, mares, filles i promeses que tenien els homes al front de lluita perquè "això no pugui continuar un dia més". La nota anònima refereix que l'escarni culminava quan hom deixava de connectar amb l'emissió de les notícies i no se sentia el dolor de la guerra ³.

Sota el pseudònim de Fulmi, el mateix periòdic va publicar, més endavant, aquesta altra acusació entre directa i literària: "És incompreensible i descoratjador alhora veure aquest allau de joventut que envaeix avalotadament les sales de ball i esmerça aquelles deus frescals d'energies esponeroses marcant primmiradament, com el que crea una obra d'art, els passos i compassos grotescos d'una dansa exòtica i carrincona i rebregant-se els cossos suats en mig del torbellí desenfrenat d'una follia sensualista extremadament fastigosa. Mentre bona part de la joventut, aquella part seleccionada, masclè i heroica, lluita abnegada i incansable en els fronts de combat, fermament posseïda de la decisió i del coratge

que li dona aquella fe en uns ideals que són llum esperançadora i guia de l'esdevenidor, contemplem astorats que aquesta altra joventut, joventut castrada, envellida abans d'hora, ens mostra, com una nafra purulenta, el desnú de la seva impotència espiritual" ⁴.

Des de la Farga de Bebiè, al Ripollès, P. Martínez va afegir alguna nota nova als arguments esmentats en els textos transcrits: "No queremos hacer lo mismo que las clases privilegiadas al celebrar bailes en favor de los pobres. Sólo eran un mito para divertirse haciendo alarde de un sentimiento humanitario que no sentían ni cumplían (...) Antes que divertirnos hemos de procurar cicatrizar en todo lo posible las heridas del cuerpo y del alma de estos hermanos nuestros que sufren y que han sido víctimas del monstruo enemigo del pueblo, que se llama fascismo" ⁵.

La crítica més profunda i més concloent, però, va ser escrita a Puigcerdà: "El baile es una distracción creada por elementos burgueses para así poder atraer a la juventud obrera y poder distraerla de sus manejos explotadores que hasta ahora se venían efectuando" ⁶.

Contra el joc i els cafès

En una publicació anarquista de Ripoll, N.P. definia el joc com "*otro Dios bárbaro y cruel, que apartando al hombre de su verdadero camino, le inutiliza el cerebro para la concepción de las bellas aspiraciones*" ⁷.

Pocs dies després Lekim va tornar sobre el tema, i acabava l'escrit amb consignes ben definides: "Sabido que el juego no reporta ningún beneficio, y sí es responsable de aguantar adormecidas las masas y de muchas calamidades, es necesario combatirlo hasta llegar a que desaparezca para siempre. ¡Jóvenes Libertarios, destruir el juego es aplastar el fascio! ¡En la sociedad futura no pueden existir tales prejuicios! ¡Abajo el juego! ¡Viva la Revolución Social!" ⁸.

No solament eren censurades les conductes dels qui anaven a jugar als cafès, sinó també la de les dones que a Puig-alt de Ter (Sant Joan de les Abadesses) s'entretenien saltant a corda. Maria Cordonet els dedicà l'article "No són moments de perdre el temps, companyes treballadores", que publicà l'òrgan local del POUM ⁹.

que es treguin el coll planxat i que vagin a fer fortificacions, que és l'únic lloc adequat pels que directa o indirectament no fan res més que sabotejar el nostre moment revolucionari" ¹³.

Contra la prostitució

El Comitè Antifeixista de Girona no va abolir la prostitució. Va limitar-se a regular l'horari de tancament dels locals on era practicada, i prou. *L'Espurna*, portaveu del POUM i de la JCI, a mitjan novembre de 1936, va retreure el tema en sentit abolicionista: "La prostitució és una bava de la societat burgesa. Preguntem als organismes responsables: quan abolireu els bordells gironins?" ¹⁴.

La campanya del periòdic comunista prosseguí l'endemà amb un article més extens, on es podia llegir: "No es comprèn que havent sonat l'hora de la redempció dels explotats de totes les classes, sexes i condicions, encara perduri aquest flagell de la humanitat, dins mateix de la immortal Girona i altres poblacions de la terra lliure de l'Empordà".

Després d'afirmar que la revolució proletària no podia permetre ni un minut més una iniquitat semblant, l'articulista anònim feia un crit a favor de les companyes explotades, i clamava: "Que s'acabin aquests establiments de venda de carn jove. Cessin d'una vegada els horribles i repugnants espectacles d'unes companyes vilment explotades, en aquesta hora en què els treballadors agafen la direcció del bé públic. No més dones amb ulls esfondrats i faccions desfetes. Prou comèdia mecànica de cossos joves en tuguris llefiscosos i obscurs. Prou braços masculins sense escrúpols. Que s'acabin els homes convertits en bèsties, emportats pel desenrenament dels seus instints d'animal gelós" ¹⁵.

Per primera vegada en la història de la premsa gironina, el "Ja n'hi ha prou" amb què finia l'escrit havia enfocat l'aboliment de la prostitució des d'una posició de classe, totalment d'acord amb la ideologia del partit que inspirava la denúncia. Tanmateix, a la primera de les conclusions que la joventut treballadora va aprovar en la Gran Conferència Pública, celebrada a la plaça de la Independència de Gi-

rona el febrer de 1937, tornem a trobar-hi com un objectiu programàtic: "Volem una moral d'austeritat: tancament dels balls i supressió dels bordells" ¹⁶, prova evident que les coses seguien com abans.

De la teoria a la pràctica

Tanmateix una cosa era la teoria i l'altra la pràctica. La guerra, durant el 1936, el 1937 i bona part del 1938, va ser lluny de la ciutat de Girona i les comarques, i tot i que hi havia gironins que lluitaven als diversos fronts de guerra, hom havia de distreure's de les preocupacions, i es cometien excessos que res no tenien a veure amb la moral d'austeritat predicada, perquè la reraguarda mantenia comportaments de situació normalitzada.

L'any 1937 la gent podia, per exemple, acudir a la platja i estars'hi fins mitja hora d'abans de la posta del sol ¹⁷. Un article de *Girona CNT* ho corrobora amb la ironia crítica del qui cospa la derrota revolucionària: "*Las playas se habían quedado tristes estos once terribles meses, en que la guerra había sido cosa seria y los precio-*

Mujeres Libres va proposar-se la lluita contra la prostitució i la redempció de les dones errades.

AGRUPACION MUJERES LIBRES

C. N. T. - F. A. I.

Prostitución

Los "music-halls" y las casas de prostitución siguen ahorrados de pañuelos rojos, rojos y negros y de toda clase de insignias antifascistas. Es una incomprensible incoherencia moral que nuestros milicianos—luchadores magníficos en los frentes de unas libertades tan queridas—sean en la retaguardia los que sustenten y aun extiendan la depravación burguesa en una de sus más penosas formas de esclavitud: la prostitución de la mujer. No se explica que espíritus dispuestos en las trincheras a todos los sacrificios necesarios para vencer en una guerra a muerte, fomenten en las ciudades la humillante compra de carne, hermana de clase y de condición.

COMBATIENTES: No seáis vosotros, nuestros propios camaradas, los que entorpezcáis, con una conducta de señoritos, una labor de por sí tan difícil. Ayudadnos a que todas las mujeres se sientan responsables de su dignidad humana. No sigáis atropellando a las que, como único medio de existencia, tienen que soportar vuestra tiranía de compradores, mientras nosotras nos esforzamos en hallar el medio mejor de emancipar estas vidas.

COMBATIENTES: Cooperad con nosotras en esta ardua tarea.

Mujeres Libres

*Les parets de la ciutat,
a través dels cartells,
parlaven dels perills de la
guerra.*

Los retoños de la burguesía no se atrevían a asomar su romántica cabecita ni siquiera a la ventana de su casa. Y la tristeza del mar es espantosa y nos desacredita en el extranjero. Por esto, junto al renacimiento de la vida normal española, renace la alegría de las playas. Los curas, la Guardia Civil, el censor, el burgués que respira tranquilo y las playas concurridas. He ahí las manifestaciones sanas de la nueva época, la demostración viva de que el mundo da vueltas, de que hemos superado el angustioso período de fermento revolucionario de la calle" 18.

La mateixa reincidència a demanar moderació i a pensar en la sort dels qui lluitaven en els camps de batalla, lluny de la terra i dels seus, deixa entreveure les resistències a vèncer i que la pràctica d'una moral diferent no era gens fàcil. Fins i tot els qui havien de donar-ne exemple es constituïen, de vegades, en motiu de censura per llur actuació contradictòria.

A mitjan 1937, *L'Autonomista* clamava contra el consum desorbitat de combustible en qüestions que eren al marge de la defensa i la guerra: "S'ha gastat ací en deu mesos més betzina que no s'ha gastat a Madrid (...) Ja ho vàrem dir ahir. Per a la guerra, tot! Però per anar a casa la "Nieves", a l'Estartit o en altres llocs de disbauxa i esbarjo no es pot consentir" 19.

"Tenemos una retaguardia despreciable y egoísta" és el titular d'un article que "un muchacho de la FAI" publicà a *Gerona CNT* el juliol de 1937 20. Tres mesos després, F.P. hi constatava: "Constituye un verdadero sarcasmo y un ultraje de los más encanallados a la conciencia revolucionaria que debe presidir el orden en nuestra retaguardia, las inmoralidades de todo género que se presencien (sic) y que constituyen el exponente más fiel de los tiempos ominosos en los que imperaba la decrepita como corrompida monarquía" 21.

Com a demostració que un ball organitzat en sentit benèfic podia acabar en forma de bacanal, transcrivim la carta que Joan Sanz Amat, en nom del Front Popular de la Il Vegueria, va adreçar el 14 de novembre de 1938 al coronel Pérez

Farràs, comandant militar de la plaça, a Juan Negrín, ministre de Defensa, i a Belarmino Tomás, comissari general d'Aviació:

"No puede este Frente Popular dejar pasar sin su más enérgica protesta, el deplorable espectáculo que tuvo lugar el pasado día 10 del cte. en el Teatro Municipal de la ciudad, en cuyo local, organizado por la 24 Escuadrilla de Aviación, anunciando se hacía a beneficio de la campaña de invierno, organizaron un baile que resultó una bacanal.

"Fue un escarnio al sufrido pueblo que se sacrifica y sufre por la causa que sus hijos defienden en el frente, el que un arma tan gloriosa como es la Aviación, dejenerase (sic) por unos momentos truncando su límpida ejecutoria y convirtiéndose en inconsciente instrumento de jolgorio y juerga.

"La dignidad de la causa que defiende el austero y digno pueblo español, la escasez y privaciones a que está sometida la población civil, el decoro de las demás armas que no disfrutaban de ciertos gajes reservados a la Aviación, en fin, el propio prestigio y elevada moral

que han de ser el guión que inspire a todos en la alta misión que cada cual ha de llenar, no puede consentir que se desborden las pasiones en momentos que el sentimiento sobrepuja todas las emociones.

"Bien, que se diviertan los muchachos aviadores; no todo han de ser penas. El que corre el riesgo de esta vida que pone en constante peligro. Ciertamente. Pero con moderación, con juicio, con alteza de miras, pensando seriamente y no con ostentaciones provocativas y lujuriosas. El embrutecimiento colectivo, a más de ser una inmoralidad, es un peligro para la República, cuyos defensores han de ser ejemplo de virtudes y de civismo.

"También es preciso que mencionemos que no se ha rendido liquidación alguna al comité facultado para ello y que tiene que dar cuenta ante el Frente Popular y Comisariado de todos los actos que se celebran para recaudar fondos para la campaña de invierno.

"Esperemos que se evite en lo sucesivo la repetición de esas or-

gias y se aconseje a los organizadores tengan a bien liquidar con la Comisión Oficial, ya que el festival fue organizado a base de recaudar fondos a beneficio de la campaña de invierno sin que supiese una palabra el único organismo oficial que puede organizar festivales para este fin" ²².

Les contradiccions sorgiren a cada pas. Com es podia, per exemple, cridar contra el joc si el mateix Estat fomentava la loteria? Un anunci ens ho recorda:

"Lotería Nacional.

Sorteo de Navidad 1937.

Premio Mayor: 1.500.000 pesetas.

¡Por una peseta, 6.000!

Precio del décimo: 25 pesetas.

Jugando a la Lotería Nacional ayudáis al Gobierno proporcionándole recursos para ganar la guerra" ²³.

Conclusions

Els principis que originaren les crides a favor d'una moral d'austeritat es poden resumir en dos.

El primer, de caire pràctic, per guanyar la guerra i de repartiment de les càrregues corresponents. Ho escriu V.L. a Sant Joan de les Abadesses: "Cal que a la reraguarda desapareixi per sempre aquest ambient de frivolitat, i en canvi és necessari que sorgeixi un ambient de lluita, d'austeritat i de sacrifici. Un cop guanyada la guerra, la llibertat i el benestar serà per tots igual. Just és, doncs, que el sacrifici sigui per

tots igual" ²⁴.

L'altre connectava amb la filosofia àcrata, antiburguesa, que considerava la natura com a eix del pensament moral, la qual segons F. Urales, "ofrece moral más rígida y pura" ²⁵. En el mateix sentit hi havia una ferma creença en el fet que la burgesia esclavitzava i distreia les classes populars amb uns costums frívols que les apartaven de la cultura i l'alliberament.

Per il·lustrar el darrer aspecte, podem fixar-nos en les paraules d'E.S.S., que s'adreçà a les dones en aquests termes:

"Compañeras, cesen ya en vosotras estas frivolidades y maqui-llamientos, que no es más que lo que os enseñaron las clases privilegiadas y aquellos que con su religión pretendían hacer de todos nosotros unos esclavos, para poder obtener sus placeres y sumirnos en la ignorancia y miseria. Pero después de dicho esto, no habría dicho nada sin que portándome como buen compañero, no os diese mi punto de vista sobre el camino a seguir, para que mañana seáis compañeras inseparables, tanto en el amor como en la lucha por nuestras aspiraciones; y este camino a seguir, a mi modo de entender, no está en el baile, ni en orgías, ni en vanas pretensiones; este camino está en la cultura, porque la cultura lleva en sí lo que nos enseña a luchar y a amarnos unos a otros" ²⁶.

Aquesta formació cultural incloïa la cultura física, l'esport, per tal d'estar ben preparat per a la

lluita, amb la qual cosa també coincidia un seguidor del PSUC, quan expressava la idea de "fer una joventut forta, culta, disciplinada, forjada en l'esport i en la cultura, aimant de l'antifeixisme, perquè el dia de demà siguin els soldats forts i sans que necessita l'Exèrcit Popular Regular" ²⁷.

Tot plegat, doncs, ofereix una imatge ben distinta de la que es troba en descripcions de la gent d'ordre, en què els anarquistes i els revolucionaris són presentats com a propagandistes de la immoralitat i destructors de tots els valors humans.

Que de la teoria a la pràctica sorgissin resistències i contradiccions és lògic i explicable. Hi havia, com ja hem consignat, una forta dosi d'ingenuïtat en algunes de les propostes i, d'altra banda, una diferència ideològica notable en els tres sectors que lluitaven contra els insurrectes (republicans, anarcosindicalistes i marxistes). Les circumstàncies adverses de fam i de misèria que acompanyaren el conflicte van fer també inviabilitats projectes tan remarcables com el de la redempció de les dones errades ²⁸. Però de cap manera no podem menysvalorar unes actituds i uns programes que perseguien alliberar la societat de l'opressió burgesa i allunyar-la dels perills del feixisme repressor. La moral del nacional-catolicisme de postguerra tenia, evidentment, una altra finalitat.

Josep Clara és historiador

NOTES

1. R. ABELLA, "La vida cotidiana", fascicle 8 de *Cataluña en la Guerra Civil española*, publicat com a suplement de *La Vanguardia*, reporta els casos d'un comitè de Terrassa que "proponia la abolició de los naipes" i un altre de Tarragona que propugnava el tancament de les tavernes, "pozo inmundito donde los padres de familia gastaban el jornal y arruinaban su salud". Refereix també la clausura d'un bordell a Barcelona i la regeneració del setmanari *Papitu*.

2. *Sembrador. Órgano comarcal de las Juventudes Libertarias del Ter y del Freser*, 3 de gener de 1937.

3. "Els balls de la Piscina", dins *Front*, 28 d'agost de 1937.

4. "Una mica de cada dia. II Ballar, preocupació màxima", dins *Front*, 16 d'octubre de 1937.

5. "Mi opinión sobre el baile", dins *Humanismo, Órgano de la C.N.T. y de la F.A.I. de la localidad de Ripoll*, 26 de desembre de 1936.

6. *Sembrador*, 31 de gener de 1937.

7. "El juego", dins *Humanismo*, 10 d'octubre de 1936.

8. "El juego", dins *Humanismo*, 5 de desembre de 1936.

9. *Avançada*, 24 d'abril de 1937.

10. *L'Espurna, Portantveu del P.O.U.M. i de la J.C.I. a les comarques gironines*, 21 de novembre de 1936.

11. "La revolución moral", dins *Triomf, Órgan del P.S.U.C., adherit a la Internacional Comunista, i de les J.S.U. Butlletí de la U.G.T.*, 12 de setembre de 1936.

12. "Un llamamiento a la conciencia juvenil", dins *Gerona CNT, Órgano Confederal de la II Región*, 15 de setembre de 1937.

13. "Prou frivolitat a la reraguarda!", dins *Avançada*, 27 de febrer de 1937.

14. *L'Espurna*, 16 de novembre de 1936. El tancament de les cases d'alcovoteria era a les 12 de la nit. Cfr. Arxiu de la Diputació de Girona, fitxes del Comitè.

15. "Les nostres companyes. Prostitució, encara?", dins *L'Espurna*, 17 de novembre de 1936. En el mateix sentit, el doctor Fèlix Martí Ibáñez publicà "La abolició del amor mercenario", dins *Humanismo*, 3 i 10 d'abril de 1937.

16. *L'Espurna*, 22 de febrer de 1937.

17. Vegeu el ban del 25 de juny de 1937, signat pel comandant militar José M. Escassi i publicat en diversos números de *L'Autonomista*.

18. "Las playas concurridas", dins *Gerona CNT*, 15 de juny de 1937.

19. *L'Autonomista*, 29 de juliol de 1937.

20. *Gerona CNT*, 29 de juliol de 1937.

21. "Nuestra conducta en la retaguarda no corresponde al heroísmo de nuestros bravos luchadores", dins *Gerona CNT*, 17 d'octubre de 1937.

22. Arxiu Municipal de Girona, Actes i informes varis, 1938-1939.

23. *L'Autonomista*, 25 de novembre de 1937.

24. Vegeu la nota 13.

25. F. URALES, *La evolución de la filosofía en España*, Barcelona, Laia, 1977, p. 217.

26. "La moral nueva de las mujeres", dins *Humanismo*, 23 d'octubre de 1936.

27. Epímac Tomàs, "Problemas de toda la juventut", dins *Front*, 20 d'agost de 1937. Vegeu també "La juventud y el deporte", dins *Gerona CNT*, 12 de setembre de 1937.

28. Sobre la redempció de les prostitutes a Barcelona, vegeu les declaracions de Frederica Montseny, recollides per H.E. Kaminski, *Creux de Barcelona*, París, Denoël, 1937, pp. 75-76. Per a una visió global de la problemàtica de la dona, M. Nash, "Las mujeres en la guerra civil", dins *Sociedad y guerra*, vol. 14 de *La Guerra Civil d'Historia* 16, pp. 104-117.